

DÍDAC PARELLADA
PAU ORTEGA

EL DOCTOR DÍDAC RUÍZ, VIST PER PRUDENCI BERTRANA
I PER D'ALTRES

IV Congrés d'Història de la Medicina Catalana
Poblet, 7-9 de juny de 1985
Actes, Vol. II

En la seva novel·la "JO !", Prudenci Bertrana ens fa ofrena d'unes imaginàries memòries d'un suposat "Doctor Daniel Pérez" - nom amb el que bateja un psiquiatra, que, malgrat amagar-ne el vertader, tothom sabia que retratava al doctor Dídac Ruiz, amb coincidents inicials -. Aquesta transposició de noms era coneguda de tots. Cal dir, que alguns amics nostres que havien tractat molt de prop al doctor Ruiz (com eren el doctor Dídac Mora, i el senyor Jeroni Guillén - bibliotecari de l'Ateneu Barcelonès -) ens havien comunicat que la semblança de la descripció era força exacta.

Per això ens ha semblat que valia la pena de comentar la personalitat del doctor Dídac Ruiz, tan boirosa i tan contradictòria, i fins i tot misteriosa, per intentar definir-la i, en el possible, comprendre-la, deixant com a bona, o no, la llegenda del seu mite.

El doctor Daniel Pérez - o el que aquest nom representava, en la realitat era "un metge filòsof" que tenia "una ètica i una lògica" que Bertrana considerava "nefandes i desvergonyides", i "d'un esperit torturat i genial".

La identitat restaria encara més palesa, al dir-nos el doctor Pérez que tenia un oncle, oriund de Màlaga, que era "un famós catedràtic, molt conegut pel seu furibund espanyolisme". En realitat es tractava del doctor Rodríguez Méndez, al qui empipava molt l'actitud procatalanista que exhibia el doctor Pérez - o Ruiz -, i els seus desvergonyiments i pocasoltades. Però, malgrat l'enuig i l'exasperació de l'oncle, aquest el recolzà i afavorí amb tota la seva enorme influència, quan el nebot es presentà a les oposicions per la direcció del manicomí de Salt. Cosa que el nebot oblidà tot seguit, i tornà a empipar l'oncle.

Era realment un xicot llest, brillant, intel·ligent i polifacètic. Ell mateix ens diu, en aquestes suposades memòries, que "a vint-i-tres anys era doctor en medicina, i la meua erudició, en matèries filosòfiques i literàries, sobrepujava la de molts tinguts per eminències dintre el renaixement noucentista català". I diu, també, que "posseïa una gran memòria, una gran fluïdesa d'idees, un gran aplom, una enorme irreverència, una subtil argumentació, molta agressivitat i un estil irònic i sinuós".

També afegeix que "les meves facultats i el meu geni estaven renyits amb la constància, el mètode i l'esforç perdurable. Era home d'arrencada, de viure i d'energies sobtades. El pamflet, l'article periodístic, la conferència, anaven més directament al públic i s'avenien millor amb el tumultuari crear del meu cervell".

S'indica, així mateix, que "havia formulat agosarades concepcions, vastíssims plans d'obres cabdals d'un caràcter mèdico-filosòfic, trastornadores i blasfemes", cosa per la qual assolí una guanyada fama i "reputació de formidable iconoclasta".

Es refereix, encara, a "el meu geni entremaliat i protestatari", "desitjós de batre'm i de fer soroll". Però aquest home, d'una gran simpatia en el primer moment, tenia "rauxes d'irritabilitat agressiva, que venien a ésser explosions saludables del meu mal humor habitual". I al·ludia, àdhuc, a "la necessitat imperiosa que sentia de suscitar conflictes, de topar amb les persones del voltant, de desorientar-les i punir-les amb el meu menyspreu, que anava fent-se més violenta i més irresistible". I aquests cops de geni, "ho pagava qui mal no hi mereixia".

Aquesta persona s'havia fet malveure molt prompte per molts dels seus companys metges; i es comprèn, perquè "jo, amb la supèrbia característica d'un pensionat a l'estranger, havia dit un jorn: no us deixeu curar ni una ungla per un ex-alumne de la Facultat de Barcelona; i això no m'ho perdonarien mai".

Els seus trets psicològics es mostraven, doncs, discordants; a les seves indiscutibles qualitats intel·lectuals, rellevants, hi afegia uns aspectes netament negatius, tant que a la llarga l'havien de dur al fracàs i a la desgràcia personal. Però aquesta discordància es mostrava, inclús, en el seu físic, car era un home bell; i "la meua faç tenia, en conjunt, una semblança notable amb la de Jesucrist"...; de tal manera que "jo estava ben segur de despertar la simpatia i l'interès dels qui em veïen per primera vegada. Sois la boca

tenia una significació enutjosa. A desgrat del bigoti, que s'esllanguia místicament pels costats ombrejant-la amb certa gràcia protectora, s'albirava massa que era d'una amplitud innoble que es plegava amb hipocresia, afinant i cloent més i més els llavis enigmàtics, com per contenir gosadies de llenguatge, estridències diabòliques i insults grollers... En somriure esdevenia un trau sordid, una esclatxa de fredor i malignitat, d'impureses inconfessables i de traïdories salvatges..., posant sobre el meu rostre una ganyota de Judas".

Sembla, doncs, que el doctor Dídac Ruíz patia d'un complex de lletgesa, malgrat el seu conjunt favorable; seria un cas com el de Lord Byron amb la diferència que l'espina estètica era, en Byron, el peu bot, i en Ruíz la boca disarmonica. És possible, i fins probable, que el tret desfavorable del seu cos influís en la crispació emocional que determinava la manera de ser sarcàstica i la seva agressivitat.

Prescindint, però, de la causalitat directa que pogués determinar la caracterologia del doctor Ruíz, sembla que es pot ben afirmar que les dades descrites corresponien a una personalitat psicopàtica hipertímic, amb trets histriònics histeroides - damunt d'un desenvolupament intel·lectual refulgent i possiblement excepcional; però amb una notable manca de maduresa afectiva i d'inestabilitat emocional, amb insatisfacció fonamental i necessitat d'admiració.

La seva qualitat intel·lectual sembla indiscutible. L'any 1915, Chipaco de Portocarrero havia publicat un opuscle, titulat: "Diego Ruiz: Notas de una personalidad de médico y de filósofo", i en ell anomenava a Dídac Ruíz com "el filósofo del entusiasmo".

Cal dir que ja llavors havia estat objecte de treballs i d'estudis per part d'alguns intel·lectuals, publicats en italià, en alemany i en francès -en una època en què el sobrevolar les fronteres era ben poc sovintejat-.

Així mateix havia publicat les "Notes sur un système de Philosophie de l'Entousiasme". I a l'any 1905, la "Genealogía de los Símbolos" - i després, "Das Ueberwieweltier" (l'animal ultravertebat), "Kosmogogischer Dialog" i "Die Welt ein Symbol".

Portocarrero diu que "el cervell de Ruíz és una fàbrica d'idees que està sempre en exercici".

Apart de les llances, posa de relleu el tret del seu "acendrado antipatriotismo", cosa per la qual el qualificà com "un militante de la emersoniana "no-conformity". Entre d'altres raons, hi ha la de que, segons el mateix autor de l'opuscle, el poble espanyol és místic i heroic, mentre que "Ruíz es antimístico por definición, razonador, experimentalista". La seva frase segons la qual "la vida psíquica de los españoles acaba al nivel del bulbo raquídeo", és, alhora, despectiva, injusta, ferotge i significativa de la seva intolerància.

Diu que entre els professors que el discutiren - que suposa una acceptació de la seva categoria, encara que no s'hi estiguí d'acord -, hi havia Emile Boutroux (el filósof de la contingència, i mestre de Bergson: 1845-1921).

Portocarrero ens fa saber encara, d'un retrat literari de Manuel de Montoliu (a "La Vanguardia", el dia 5 d'octubre de 1912), en el que tracta a Ruíz de "desconcertant". Montoliu descrivia a Ruíz com un home amb "una figura física de natzarè". I feia constar que "la seva noble cara ascètica, enquadrada en una barba rossa, els seus ulls d'una dolcesca que sovint es transformava en una vivacitat que arribava sovint fins l'acometivitat; la seva veu confidencial i la obediència absoluta de la seva mesurada paraula a les recondituts més secretes del seu pensament, tot contribuïa a fer de l'orador de l'Ateneu Barcelonès, de l'Ateneu de Madrid, de la càtedra de Ciències Naturals de la Universitat Catalana, un mestre escoltadíssim".

Aquest començament brillantíssim, però, no durà gaire: "Ben aviat -continua escrivint Portocarrero-, començaren les lluites, i molt amargues, pel filósof de l'Entousiasme. Anhelant un moviment de redempció per la seva pobra Espanya, Dídac Ruíz no estalvià els retrets, ni la seva mà tremolà

en l'aplicació del cauteri".

Llavors "diferents 'espanyols conscients' es plantejaren el problema reatment angoixós: el de si Espanya era capaç d'una vida moderna, o, en tot cas, 'd'una vida'. Foren molts els que contestaren amb la negativa més rotunda, i bastants els que esperaren; però en l'aplicació del cauteri damunt la llaga viva, ningú avantatjà ni per audàcia ni per lògica férrea al filòsof de l'Entusiasme".

"Les seves lluites començaren així; i si avui Europa coneix més i admira més al pensador llatí del que se'l coneix i admira en la seva pròpia pàtria -que sembla haver-lo oblidat amb la seva llegendària ingritud-, està pròxim el dia en que Espanya reclamarà el seu fill preclar, com abans feu amb Cajal, que tan sols esdevingué gloriós a la península quan ja l'havien aclamat dos continents".

Però aquesta actitud general poc propícia, no és gaire d'estranyar si es considera que el doctor Ruíz "es col·locà decididament contra el sentir, la tradició i la mateixa ànima de la nació espanyola".

El mal és que "quan pinta el mal de la seva pobra Espanya - diu Portocarrero -, ha pintat també el seu propi drama". I és que ell era tan apassionat com el caràcter espanyol que volia corregir.

Ruíz escriví "L'ànima de Ferrer". No conec aquestes pàgines ni sé què hi diu. Però tenint en compte les seves simpaties per l'anarquisme, podem entendre la reacció de les classes més o menys conservadores del nostre país, car el tema de Ferrer i Guàrdia posseïa una perillosa, immensa força explosiva -portava dinamita-. Si Portocarrero el considera "una força èpica" i un geni "demoledor", i Ruíz es declarava obertament contra el què precisament donava sentit a tot el que estava estatut, l'havien de suposar, una de dos: o bé un revolucionari perillós, o bé un boig, geniàl però destructiu. Ni d'una manera, ni de l'altra, no el podien admetre.

És el mateix Portocarrero qui escriu que "d'acord amb el mateix Didac Ruíz reconeixem que la seva doctrina és el mateix "pensament no confessat" de la seva rassa, que avui es fa representar davant d'Europa amb el cap de pensador més sòlid que ha aparegut a Espanya després de Baltes". I afegia Portocarrero: "Amb Menéndez y Pelayo el geni espanyol s'ha mostrat humanista; savi en el sentit modern, amb Ramon y Cajal; místic amb Unamuno; administrador amb Costa - i filosòfic amb Didac Ruíz -".

Aquests paràgrafs ens permeten adonar-nos de la potència suggestiva del doctor Ruíz, desvetllant admiracions, adhesions, convenciments i deixebleries, entre intel·lectuals estrangers. Cosa que té un mèrit inexplicable, escandalós.

Filòsof des de la medicina, "entrà en el camp de l'especulació filosòfica per la porta ampla de la biologia". El mateix Ruíz expressà la seva opinió, ben singular, sobre les avantatges del procedir experimental, al dir que: "Els filòsofs que no s'han tacat les mans de sang, no saben què és la vida; i el qui no sap el què és la vida no pot ser mai anomenat filòsof".

La seva estada a Salt hi és esmentada de tal manera que, malgrat la brevetat, val la pena de ser copiada: "Prompte arriba a ésser el clínic distingit i reputadíssim que venç les oposicions per la "tràgica casa de Salt"... Dos anys dirigí aquesta Casa-Asil, de més de quatre-cents malalts, i allà reuní els materials per la seva "interpretació psiquiàtrica de la història humana" (que Portocarrero diu que hagué publicat les primícies en "La Semana Médica"). Com Director -continua dient Portocarrero- la seva tasca és improba: una administració ignorant, mitjerval, sots el patrocini d'una congregació religiosa de mires estretíssimes, el coarta a cada pas; i el jove savi té que treballar enmig d'estretors increïbles, i que lluitar contra un sistema de considerar els pobres alienats com si mai hagués nascut Pinel".

Segons Portocarrero, "Ruíz ha auscultat la vida en tots els seus punts recòndits, i per tots els mitjans i totes les vies de la moderna experimentació: la vida animal i la vida humana; la vida sana i la vida malalta; la vida filosòfica i la vida psíquica. Aquest metge és un naturalista, i aquest naturalista és un filòsof sobre la sòlida base de l'experiència".

Portocarrero representa l'admiració ditiràmica. Vegem, ara, d'altres opinions:

El doctor Dídac Mora deia que Dídac Ruíz acabà desequilibrat del tot; però -afegia- en el fons sempre n'havia estat un bon tros.

Un dia demanàrem al doctor Ricard Pons Bertràn que preguntés al seu pare, el doctor Josep Pons Balmes, quina opinió tenia del Dr. Ruíz.

Efectivament li preguntà, i ens contestà que el seu pare no l'havia conegut gaire, però que era un home que anava brut i abandonat, molt xerrameca, amb marcades tendències polítiques vers l'anarquisme, i bastant "psicòpata"...

Fou Director de Salt, una temporada, abans que ho fos el doctor Vives Casajoana. Això és tot el que ell sap positivament, prescindint de tot el que la gent deia d'ell, que no era gaire favorable.

Tosquelles em deia, el dia 25 de març de l'any 1975, en unes Jornades Psiquiàtriques celebrades a l'Institut Pere Mata de Reus, que Dídac Ruíz no sols era un tipus "ximple", sinó un psicòpata que acabà éssent un autèntic parafrènic, que tenia suficient vigor per fer jocs de paraules i d'idees que desvetllaven verdaderes adhesions i àdhuc entusiasmes entre la gent primitiva, i, especialment, entre els joves estudiants, que restaven enlluernats i espatarrats davant l'espectacle dels seus focs artificials verbals, en els que la temàtica delirant quedava amagada per la frondositat i colorit de la seva originalitat.

Després em demana que vegi si trobo la "Genealogía de los símbolos", que ell havia llegit de jovenet, i on li sembla recordar que hi ha coses -entremig de molta fulleraca absurda- aprofitables.

En el llibre "Els singulars anecdòtics", de Plàcid Vidal, podem llegir que Dídac Ruíz havia publicat uns llibres titulats "Contes d'un Filòsof", i "Contes de Glòria i d'Infern", on descabdellava la seva fogosa fantasia fins entremesclar-se en assumptes de compromís, cosa que va donar motiu a Maragall per reptar severament al jove escriptor, a qui havia protegit amb la seva influència, i estimulat tributant-li seguits elogis; i llavors es penedí d'haver escrit un pròleg per a la primera d'aquelles dues obres. "Malhauradament" - prossegueix explicant Vidal - "s'originà una causa personal entre els dos amics, no poguent resistir Ruíz de fer públic el seu exaltament contra l'indisposat, escrivint i publicant per tot allà on podia inferir mal a l'home i al poeta del qual abans parlava amb gran veneració. Tant s'obcecà, que va arribar a dir que ell a casa seva tenia un xacal al que hauria volgut donar a menjar el cor de Maragall; i en una nota bibliogràfica que feu del llibre "Dones i Roses", en el periòdic "La Internacional", declarà que aquelles poesies que comentava no eren de molta vàlua, però que entre un Joan Maragall i un Calderer Morales -que era l'autor de l'esmentat llibre-, preferia aquest darrer". Nota que deuria indignar tant a Maragall com a Calderer.

Al final del capítol escrit per Plàcid Vidal, i sempre segons ell, la megalomania de Dídac Ruíz esclatà plenament, quan aquest darrer afirmava la seva grandesa dient que per a comparar-se amb ell no havien estat res ni Balmes ni Sanz del Río...

Penso que val la pena, encara, d'aportar una nota del senyor Jeroni Guillén, que fou bibliotecari de l'Ateneu Barcelonès durant una pila d'anys, i que té escrit un gran plec de notes, que equivalen a unes Memòries. La nota esmentada diu així:

"Varies vegades escriptors com en Guillem Díaz-Plaja, Lluís Valeri i alguns investigadors han passat per la biblioteca intentant esbrinar dades documentals sobre l'obra i facciles de la vida atzarosa amb apunts biogràfics d'en Dídac Ruíz i Rodríguez, cosí del genial pintor Picasso".

"Aquest metge psiquiatre, filòsof, periodiste, escriptor per encàrrec de qualsevol tema, sigui un planflet contra un polític, tractat de filosofia, ciències ocultes o un manual de fabricació de sabons, ja fa més de cinquanta anys es féu famós degut a la ploma de l'il·lustre escriptor Prudenci Bertrana amb la seva obra dedicada a ell titulada "JO!...Memòries d'un metge filòsof, publicada a l'any 1925".

"Ordenant idees intento exposar les meves impressions personals d'aquest extraordinari personatge que vaig anant coneixent en les seves estades per l'Ateneu".

"Era un pou de sabiduria i crec coneixedor de tots els idiomes moderns. Venia molt sovint i repartia el temps entre la biblioteca i una habitació del segon pis on es reunia amb uns joves i els donava classe de filosofia, ciències ocultes i altres temes que dominava. Aquell temps vestia descuidadament".

"Els darrers anys es pot dir que feia la vida total a l'Ateneu. Matí, tarda i algun a la nit es quedava a dormir fins l'hora d'entrada al treball de la dependència".

"L'havia vist com regatejava el preu amb una persona que li havia encarregat un treball monogràfic sobre qualsevol matèria. Entre els socis tenia bones coneixences per la seva amabilitat i educació exquisita".

"Durant la guerra civil va aparèixer vestit de veïl tot les tardes amb companyia d'una jove d'una bellesa excepcional i se sentaven a l'entrada de la biblioteca. Als amics i coneguts la presentava amb una frase que de seguida es féu famosa: "us presento la meua col·laboradora sexual".

"Junts passaven totes les tardes amb absolut silenci fins que venia un cotxe de la C.N.T., F.A.I. per endur-se'l a la redacció de "Solidaridad Obrera" a escriure la seva diària col·laboració".

"Acabada la guerra civil s'exilià i es quedà a viure a Perpinyà i per viure feia el mateix que havia fet a Barcelona. Segons diu l'escriptor i ex alcalde de Figueres en una de les seves obres, Alexandre Deulofeu, i personalment m'ho afirmà, ell va ésser la darrera persona que el veure per última vegada, per haver tingut una reunió per parlar d'assumptes relacionats amb la música, i van quedar per veure's l'endemà al mateix bar, però mai més el tornà a veure'l i saber res de manera certa sobre la seva persona. Sols va circular el rumor de que havia ingressat frare a una ordre religiosa monàstica i que morí en 1959 a Tolosa de Llenguadoc".

També A. Bladé i Desumvila, en el seu llibre "L'Exiliada", parla de Dídac Ruíz. Però en aquest moment no tinc el llibre a mà.

En canvi, trobo al llibre "Medio siglo de vida barcelonesa" de Màrius Verdaguer, un breu capítol de dues pàgines dedicades al doctor Dídac Ruíz, amb el títol "Nieto de Carducci", que diu així:

"A principis de segle, el quiosc d'el Xiringuito, al port, tenia l'aspecte d'una gran tenda de campanya. El quiosc propiament dit restava ampliat per algunes veles de lona que aixoplugaven algunes tauletes de marbre envoltades de cadires, i, a un extrem, una cuina de carbó, quina xemeneia, negra i vacil·lant, s'aixecava pel damunt de les veles, llançant continuament un fil de fum gris".

"Durant una bona temporada anà gairebé cada dia al Xeringuito, perorant

llargues hores davant d'un vas de vi negre, envoltat de mariners embadalits i de cotxers de la parada propera, un tipus d'aspecte estrafolari, amb ulls de boig. Era Diego RUIZ, metge, filòsof i poeta que havia format part de la penya mediterrània de l'Ateneu. Deia ser andalús de raça gitana, "net del gran Carducci, el primer home cèlebre de la meua raça", com ell afirmava.

Passat algun temps, renegà de la seva gitaneria, i es proclamà jueu sefardita, descendent dels Alvarez de Toledo.

Tenia una gran intel·ligència que actuava a cops de puny. La seva obra "Filosofia del entusiasmo", havia tingut un cert èxit; però després publicà un llibre de contes amb clau, al que Don Joan MARAGALL, ingènuament, prologà, restant contristat en arribar-li les lamentacions dels vexats. Don Miguel de UNAMUNO tingué menys paciència i, als "Lunes" de "El Imparcial", definí a Diego RUIZ d'una forma agressiva.

Havia donat conferències de l'Ateneu, sobre el tema "Las bellas mentes de aquí" una d'elles sobre XENIUS. I després deia: "Jo he fet a Eugeni d'ORS." El gran escriptor, irònicament, el remercià.

Diego RUIZ havia fet oposicions a la direcció del Manicomi de Salt, a Girona, i les guanyà, anant a viure-hi amb la seva muller, i tal aspecte manicomial adquirí la seva vida, que l'escriptor Prudenci BERTRANA composà la seva novel·la "Jo", en la que es reconeixen immediatament els personatges.

Els ulls de Diego RUIZ posseïen un terrible poder de suggestió. El filòsof portà sempre al seu costat una dona guapa. En una excursió que per terres de Lleida efectuà aquest filòsof en companyia del pintor Joaquim SUNYER, Josep Maria JUNOY, i d'altres, a un cabaret, s'acostà al grup una dona. Anà directament envers RUIZ, i al dia següent deixava la seva feina per seguir al costat del filòsof.

A l'època en la que acudia al Xeringuito duia una vida solitària, i es passava les tardes parlant amb els cotxers de punt de la parada propera al quiosc.

Després, l'any 1915, marxà cap Itàlia. Després d'uns anys de silenci, envià el seu retrat al doctor Joaquim BORRALLERAS, la barba afaitada, els ulls hipnòtics, amb una guitarra entre les mans, i al seu costat una dona bonica.

Tornà a Barcelona l'any 1921, pobre i ensorrat, però continuava duent al costat una dona jove i agraciada. Publicà alguns fullets opuscles contra les vacunes.

Una vegada que es mostrava propici a les confidències, li sentirem dir: "La meua confessió de gitano no és a "Nieto de Carducci", sinó que sorgí a propòsit d'aquest llibre, i amb motiu del meu opuscle "Los piamonteses en España". Això succeïa l'any 1904, i llavors, els ferrouxistes, de vandàlica memòria, m'atacaren... La veritat és que jo sóc don Diego RUIZ y ALVAREZ de TOLEDO, i que la meua filosofia i el meu caràcter s'expliquen suficientment com a semita que sóc, per banda de pare i de mare. I mai m'he preocupat de pensar més que per una minoria..."

Restà per fer, i és ben interessant, un estudi de la seva obra. Però és difícil, costa de trobar els seus textos, i hom no sap mai quan parla seriosament i quan mixtifica.

Tanmateix, hem intentat recollir algunes dades sobre la personalitat del doctor Dídac RUIZ, i confirmar que l'escriptor Prudenci BERTRANA s'havia mostrat equànim i objectiu en la descripció.

L'important és que de la confrontació de les diverses fonts aportades en aquestes pàgines, sembla pressumptament deduir-se la personalitat contradictòria de l'esmentat doctor Dídac RUIZ, que podria traduir el quadre d'un personalitat psicopàtica, probablement hiperlímica, que explicarien les dificultats que creà i trobà en la seva vida, i les irregularitats de la seva existència, malgrat una gran intel·ligència.

També voldria comentar que el doctor VIVES CASAJOANA, que el succeí

a Salt, tingué molta feina a redreçar l'estat calamitos en que trobà el Sanatori; cosa que és una lliçó per prevenir que la gent inestable i psicopàtica ascendeixin al càrrec de metge de manicomí -i més encara a la Direcció- pels estralls que poden fer-hi i els grans problemes que hi poden crear.

Els errors del doctor Dídac RUIZ ens ensenyen que, també en el camp de la psiquiatria, els llocs de responsabilitat sols poden ocupar-los persones que siguin responsables en elles mateixes.